Т.Г. Затонацька, канд. фіз.-мат. наук, доц.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті представлено формування бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів. Розроблені рекомендації щодо напрямів удосконалення складових бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів на найближчу, середньострокову та довгострокову перспективи.

In this article introduce the creation of budget mechanism of stimulation of investment process. There is an elaboration of recommendation about the directions of improvement of budget mechanism components of stimulation investment process on nearest, middle and long term perspectives.

Ключові слова: бюджетний механізм, інвестиційні процеси, податкові важелі, бюджетні важелі, бюджетні інвестиції.

Keywords: Budget mechanism, Investment process, tax levers, budget levers, budget investments.

До основних економічних ризиків, які були продуковані глобальною фінансовою кризою, можна віднести зменшення обсягів прямих іноземних інвестицій та уповільнення інвестиційних процесів в усіх секторах економіки, нестабільність банківської системи, падіння обсягів операцій на фондовому ринку та інше.

Враховуючи кризовий стан економіки країни виникає необхідність в формуванні бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів. Так як саме за пріоритетними напрямами бюджетної політики формується бюджетний механізм стимулювання інвестиційних процесів, що визначається як система податково-бюджетних важелів, за допомогою яких забезпечується активність інвестиційних процесів у пріоритетних напрямах економіки для забезпечення економічного розвитку через створення сприятливого інвестиційного клімату, ефективного бюджетного інвестування та заохочення до інвестування іноземних та вітчизняних інвесторів.

Питанням впливу бюджетно-податкових важелів на інвестиційні процеси присвятили свої роботи наступні українські вчені: В.Зятковский, Ю.Іванов, І.Луніна, В.Опарін, А.Соколовська та інші.

Розглядаючи бюджетний механізм стимулювання інвестиційних процесів зауважимо, що він включає важелі прямої (бюджетне інвестування) і непрямої (податково-бюджетні важелі формування сприятливого інвестиційного клімату і підсистема заохочення внутрішніх приватних та іноземних інвестицій) дії.

Зауважимо, що кожна з перелічених складових, що входять до складу бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів, в залежності від пріоритетів економічної політики держави, має використовувати саме ті інструменти, які б відповідали певним цілям. Тому на кожному етапі розвитку економіки держави може

використовувати саме ту складову бюджетного механізму реалізації інвестиційних процесів, яка вважається найбільш ефективною.

Розглянемо більш детально кожну складову бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів, які наведені на рис. 1. Слід зауважити, що наголос робиться більше на реальні інвестиції, тому всі інструменти та їх вплив на інвестиційну активність розглядається у виробничій та інноваційній сферах, так як сприяти саме торгівлі або фінансовій сфері на даному етапі розвитку економіки України поки вважається недоцільним.

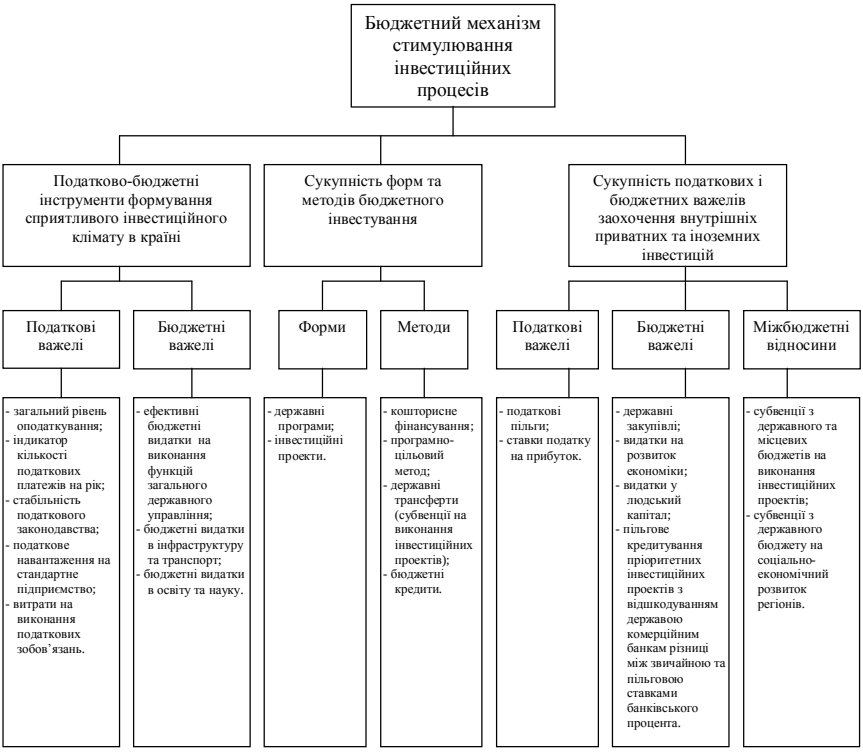


Рис. 1. Складові бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів.

Рівень інвестування в країні цілком залежить від інвестиційного клімату. За допомогою податково-бюджетних важелів держава створює певні переваги у складових інвестиційного клімату по відношенню до країн сусідів, активізує підприємницьку діяльність. Перш за все це пов'язано з загальним рівнем оподаткування бізнесу, ефективним державним фінансуванням економічної та соціальної інфраструктури, загальним фінансуванням державних інституцій.

Що стосується сукупності податкових і бюджетних важелів заохочення внутрішніх приватних та іноземних інвестицій, то саме вони повинні створювати умови для стимулювання інвестицій в конкретний період в певному напрямі. Прийняття тимчасових податкових пільг та державне інвестування в економічні напрями та людський капітал повинні простимулювати інвесторів вкладати кошти саме в ті напрями, які держава вважає за пріоритетні.

Основними цілями бюджетного механізму стимулювання інвестиційних процесів на даний період повинні стати:

1) створення сприятливих умов інвестування та стимулювання інвестиційних процесів;
2) забезпечення технологічного оновлення на інноваційній основі;
3) зниження ризиків глобальної економічної кризи.

Бюджетна політика у всіх галузях повинна бути спрямована на стимулювання та залучення інвестицій. У галузях економіки спостерігається різна реакція на бюджетні інвестиції, проте інвестори готові розділяти ризики на партнерських умовах. Приріст інвестицій не є самоціллю держави, хоча їх суттєве зменшення створює економічні кризи в різних країнах, під час яких інвестори йдуть з ринку, поглиблюючи депресивний ефект.

Як показали дослідження [1], мають достатньо позитивний вплив на інвестиційні процеси в країні більшість видів бюджетних видатків на економічну діяльність, що пов'язано з ефектом мультиплікатора української економіки. Найбільш ефективними щодо стимулювання інвестиційних процесів, слід виділити видатки на транспорт та інфраструктуру. В той же час, як вже було зазначено, вимагає негайного вирішення ситуація у паливно-енергетичному комплексі, оскільки бюджетні видатки в цій галузі не стимулюють приватних інвесторів.

Проведення даного дослідження відносно ПЕК говорить про обернений взаємозв'язок щодо інших бюджетних видатків, зокрема збільшення видатків на ПЕК зменшує приріст інвестицій на противагу іншим видам видатків.

Одним з засобів вирішення цієї проблеми є підвищення прозорості ПЕК та перерозподіл цих видатків.

Видатки на фундаментальні дослідження мають достатньо сильний вплив на поведінку інвесторів, особливо іноземних, які на партнерських умовах готові фінансувати інноваційні проекти. На жаль, в більшості сумісних інноваційних проектів використовується «дешевий мозок» українських вчених, без будь-яких ефектів для економіки країни. Все це пов'язано з відсутністю нормативно-правової бази де вимагалися чіткі результати для країни.

Видатки на розвиток людського капіталу сприяють покращенню інвестиційного клімату (соціальна складова) та здійсненню інвестицій. Слід виділити, видатки на освіту, тому що саме кваліфікований персонал з невисоким рівнем заробітної плати стимулює інвесторів до реалізації інвестиційних процесів. Тому, цей вид видатків є достатньо важливим і вимагає більш ефективного використання.

Враховуючи вище наведені цілі та проведені дослідження, бюджетний механізм стимулювання інвестиційних процесів може бути удосконалено у таких напрямах:

- бюджетне фінансування на паритетних умовах з приватними інвесторами. Наприклад, Урядом випущені облігації, кошти від продажу яких повинні надійти на реалізацію програми Євро-2012, але, враховуючи стан економіки країни, рівень інфляції та особливості державного фінансування (державні інвестиції менш ефективні ніж приватні), необхідно поєднати зусилля з приватним сектором. По-перше, це активізує інвестиційні процеси в приватному секторі, по-друге – підвищить ефективність інвестицій;

- бюджетне фінансування державних підприємств та окремих галузей повинно бути переглянуто. А саме, необхідно здійснити приватизацію збиткових підприємств шляхом підписання інвестиційних угод (наприклад, про збереження робочих місць, соціальних стандартів та інше). Це дозволить зменшити навантаження на бюджет та поновити інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств. Що стосується підтримки підприємств окремих галузей, то необхідно відмовитися від підтримки галузі, а здійснювати адресну допомогу окремим підприємствам, які є стратегічними для держави, а саме забезпечують її конкурентоспроможність та національну безпеку;

- податкове стимулювання інвестиційної діяльності необхідно розглядати у найближчий та майбутній перспективі, а саме у майбутній перспективі поступово удосконалювати систему оподаткування в напрямі зменшення кількості платежів на рік.

Також, необхідно поступово впровадити такі податкові пільги для підприємств, які оновлюють технологічну основу, як інвестиційний податковий кредит та прискорену амортизацію.

Слід зазначити, що використання інвестиційного податкового кредиту не вимагає додаткових кредитних ресурсів, а використовується виключно ресурсний потенціал самого підприємства у вигляді прибутку, а саме тієї частини, яка повинна відраховуватись до бюджету у вигляді податку на прибуток.

Також, необхідно створити прозорий механізм прискореної амортизації. За допомогою прискореної амортизації більша частина вартості машин та обладнання переноситься на вартість виготовленої за їх участю продукції у терміни, коротші від дійсного періоду фізичного та морального зносу цих засобів. Прискорена амортизація основних фондів є важливим джерелом стимулювання інвестування в новітні технології.

Прискорена амортизація обумовлює зниження податку на прибуток у перші роки після введення засобів праці в експлуатацію і за рахунок цього забезпечує більш швидке повернення інвестицій, робить інвестиційні проекти ефективнішими та менш ризикованими для інвесторів, підвищує інвестиційні можливості підприємств. Важливо, що пільги від прискореної амортизації підприємство здобуває тільки після здійснення реальних інвестицій. Тому її використання краще стимулює інвестиції в оновлення виробництва порівняно із зниженням ставки податку на прибуток, хоча перше й друге, за інших рівних умов, має наслідком збільшення обсягів валового самофінансування,

яке включає в себе чистий прибуток та амортизаційні відрахування, а значить, і зростання інвестиційних можливостей. Річ у тім, що додатково одержані кошти від зниження ставки податку на прибуток жодним чином не пов'язані з вартістю введених в експлуатацію засобів праці за звітний період. Додаткові ж амортизаційні відрахування в результаті застосування прискореної амортизації, а відтак і пільги з податку на прибуток, безпосередньо залежать від вартості введених в експлуатацію засобів праці за звітний період, тобто від здійснених інвестицій. Чим більше інвестує підприємство у звітному періоді, тим більше пільг з податку на прибуток воно дістане. У цьому зв'язку податкова політика держави має розроблятися паралельно з амортизаційною політикою, щоб у кінцевому підсумку прийти до раціональної, зваженої податково-амортизаційної політики [2].

Враховуючи думки українських вчених, зазначимо, що в законі України про податок на прибуток не дано визначення прискореної амортизації, а вводиться цей термін в окремих пунктах і як зазначають фахівці, на сьогодні, існують проблеми використання цього механізму як на рівні законодавства, так і на рівні адміністрування. Таким чином можна зробити висновок, що цей інструмент є не задіяним і не може стимулювати підприємців до оновлення основних фондів.

Кризовий стан економіки змусив частину підприємств перейти у тіньовий сектор економіки або приховувати частину свого прибутку. Тому державі необхідно здійснити всі можливі заходи, щодо стимулювання інвестиційної діяльності підприємств.

Дієвим інструментом стимулювання інноваційних процесів можуть також виступати кредити під державні гарантії, що надаються для фінансування впровадження у виробництво фундаментальних інновацій у пріоритетних видах економічної діяльності за умови чітко визначеної відповідальності позичальників за своєчасне повернення кредитів, у тому числі через процедуру банкрутства.

З огляду на великий ризик надання кредитів під державні гарантії в умовах відсутності ефективних механізмів, що забезпечують відповідальність суб'єктів господарювання за виконання своїх фінансових зобов'язань, безпечнішим методом державної підтримки інноваційної діяльності може бути пільгове кредитування інноваційних проектів комерційними банками, з відшкодуванням державою банкам різниці між звичайною і пільговою ставками банківського процента. При цьому важливо забезпечити прозорі відносини між державою і комерційними банками, які б унеможливили підміну виконання державою зобов'язань по відшкодуванню різниці процентних ставок стимулюючими заходами, що дозволять компенсувати банкам (повністю чи частково) втрати від пільгового кредитування. До таких заходів, випробуваних українським урядом у минулі роки, належить надання комерційним банкам права зменшувати обов'язкові резерви, обслуговувати бюджетні організації тощо [3, с. 267].

Враховуючи те, що за видами інновацій виділяють радикальні, фундаментальні, модифікуючи та псевдоінновації, що характеризує глибину інноваційних перетворень на підприємстві, необхідно виділити на законодавчому рівні саме під який тип

інновацій, які реалізуються на підприємстві, може отримати кредити під державні гарантії. Рекомендовано чітко визначити тип інноваційних розробок та рівень активності у проведенні НДДКР. Враховуючи стан основних фондів у промисловості та дефіцит бюджету, рекомендовано надавати пільги виключно під технологічні інновації, які є у вигляді нових технологій виробництва старих чи нових продуктів, упровадження інформаційних систем, нових джерел енергії. Визначити, які пільги можна отримати для інноваційних проектів з розробки технологічних інновацій або використання ліцензій. Хоча, враховуючи зарубіжний досвід, частіше підприємства намагаються поєднувати у своїй інноваційній діяльності обидва напрями.

Удосконалюючи бюджетний механізм регулювання інвестиційних процесів, слід виділити першочергові заходи щодо подолання кризових явищ в економіці та систему заходів на середню та довгострокову перспективу.

До першочергових заходів слід віднести:

1) пільги для технопарків, які створюють фундаментальні (технологічні) інновації. Для всіх інших проектів, над якими працюють технопарки тимчасово припинити пільговий режим і на середньострокову перспективу стимулювати інвестиційно-інноваційну діяльність, введення інвестиційного податкового кредиту на НДР у сфері технологічних інновацій;

2) направити державні видатки у напрями економічної діяльності, які є швидкоокупні і дозволять отримати економічний ефект у найближчий перспективі. Це дозволить державі реінвестувати отримані кошти в інші напрями. До таких видатків відносять видатки в інфраструктурні проекти, проекти, що відносяться до програми Євро – 2012, в транспортну сферу. Всі ці видатки значно стимулюють приватні інвестиції;

3) в зв'язку з великим дефіцитом бюджету, негайно переглянути видатки в соціальну сферу. А саме, переглянути програми на розвиток культури та духовний розвиток, які в більшості випадків за мету мають друкування буклетів, що на даному етапі не вирішують питання культури та духовного розвитку. Замінити пільги адресною допомогою з детальним переглядом щодо їх надання. З одного боку, це може негативно вплинути на споживчий попит, з іншого – дозволить утримати інфляцію і зменшить інфляційний та валютний ризик;

4) запровадити стратегічні проекти на партнерських умовах з приватними інвесторами, що дозволить активізувати інвестиційну діяльність в певних галузях.

На середньострокову та довгострокову перспективу, необхідно:

1) створити прозорий механізм прискореної амортизації з метою оновлення основних фондів;

2) ввести інвестиційний податковий кредит для підприємств, які впроваджують технологічні інновації (мають власні інноваційні центри по проведенню фундаментальних досліджень);

3) удосконалити систему оподаткування для покращення показників інвестиційного клімату;

4) сприяти створенню інфраструктури інноваційних центрів, шляхом часткової приватизації існуючих НДІ та покращенням фінансування тих хто залишиться. Основні напрями діяльності цих центрів повинні відповідати державним пріоритетним напрямам та основним цілям соціально-економічного розвитку економіки країни.

Література:

1. Затонацька Т.Г. Бюджетне інвестування: теорія та практика / Т.Г. Затонацька; НДФІ.- К., 2008.- 336 с.
2. Орлов П., Орлов С. Про використання в Україні різних систем амортизації // Економіка України. - 2005. - № 5. - С. 38.
3. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: В 3 т. Т.1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка.- К.: Фенікс, 2008.- 468 с.